

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ**

POLİS AKADEMİYASI

**“DAXİLİ İŞLƏR ORQANLARININ İNZİBATI FƏALİYYƏTİ”
KAFEDRASI**

“İnzibati hüquq” fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

(bakalavriat səviyyəsi üzrə qiyabi təhsilalanlar üçün)

Mövzu № 3. “İnzibati hüququn subyektləri”

Vaxt - 2 saat

Mühazirə: 2 saat

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d.,
dosent Rafiq Nəcəfzadə

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____ 2016-cı il

Dəyişiklik və əlavə edilib: _____ 2018-ci il.

Əlavə edilib: _____ 2019-cu il.

Bakı – 2016

Mövzu № 5. “İnzibati hüququn subyektləri”

Plan:

Giriş

1. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının inzibati-hüquqi statusu. Fərdi subyektlərin xüsusi inzibati-hüquqi statusu.
 2. İcra hakimiyyəti orqanlarının anlayışı, növləri və inzibati-hüquqi statusu.
 3. Dövlət qulluğu anlayışı, əsas vəzifələri və prinsipləri
- Nəticə**

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”. Bakı, Hüquq Yayın Evi-2016.
 2. “Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsi”. Bakı, 2016.
 3. “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi”. Bakı, 2016.
 4. “Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi”. Bakı, 2018.
 5. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2016.
 6. “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2015.
 7. “Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2000.
 8. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2005.
 9. “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2000.
 10. “Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin iş qaydası”nın və “Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatı haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 10 oktyabr tarixli 1627 nömrəli Fərmanı.
 11. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 13 fevral tarixli 363 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının nümunəvi əsasnaməsi”.
 12. “Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Əsasnaməsinin və strukturunun təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 iyun 2001-ci il tarixli 518 №-li Fərmanı.
 13. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 iyun 2012-ci il tarixli 648 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Yerli icra hakimiyyəti haqqında Əsasnamə”.
 14. Dərslik “İnzibati hüquq”. Rafiq Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
 15. İdarə Hukuku Dersləri. Kemal Gözler. Üçüncü Baskı. Bursa 2005.
 16. Берлач А.И. Административное право Украины: Учеб. Пос., Университет “Украина”, 2005., 472 с.
 17. Dərslik. «Административное право» D.N. Вахра, V.B. Россински, Y.N. Starilov. Moskva 2005.
 18. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Ağamusa Axundov. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2005, 452 səh.
1. <http://www.e-qanun.az>; <http://www.president.az>.
 2. <http://www.cabmin.gov.az>; <http://www.din.gov.az>
 3. <http://www.e-gov.az>; <http://www.dim.gov.az>

Giriş

Hazırda hər bir dövlətin demokratik imici onun insan hüquqlarına münasibəti, həmin dövlətdə insan hüquqlarının vəziyyəti ilə müəyyən olunur. Demokratiya və insan hüquqları bir-biri ilə qırılmaz surətdə bağlıdır və biri digərini tamamlayır. Yalnız cəmiyyətdə mövcud olan demokratik iqlim insan hüquqlarının qorunmasına real təminat verə bilər.

Bu günkü mühazirə mövzusunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, mühazirənin planına daxil edilmiş sualların açıqlanması vasitəsi ilə birinci növbədə Respublikamızda dövlət idarəetməsində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının inzibati-hüquqi statuslarının əsasları haqqında geniş biliklər əldə etmiş olacağıq. Respublikamız öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dövlətimizin beynəlxalq əlaqələri genişləndikcə ölkəmizə gəlib-gedən əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sayı günbəgün artır. Bu məqsədlə ölkəmizdə yaşayan və gəlib-gedən əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin inzibati-hüquqi statusları açıqlanacaq.

Mühazirənin ikinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə vətəndaşların hüquqlarının müdafiəsinin əsasları, üsulları və qaydaları barədə nəzəri biliklər əldə etmiş olacaqsınız.

Dövlət idarəetməsində vətəndaşlarla yanaşı kollektiv subyektlər də iştirak etdiyi üçün mühazirənin üçüncü sualı kollektiv subyektlərə və onların inzibati-hüquqi statuslarına həsr edilmişdir. Bu biliklərin əldə edilməsinin hər birinizin gələcək fəaliyyətində xidməti vəzifələrinizi qanunçuluq çərçivəsində həyata keçirilməsi üçün həm nəzəri, həm də təcrübə cəhətdən böyük əhəmiyyəti vardır.

Sual 1. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının inzibati-hüquqi statuslarının əsasları.
Fərdi subyektlərin xüsusi inzibati-hüquqi statusu

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının inzibati-hüquqi statusu dövlət idarəetmə sahəsində onların hüquq və azadlıqları, eləcə də müvafiq vəzifələrinin məcmusu ilə müəyyən edilir. Dövlət idarəetmə sahəsində vətəndaşlara verilən hüquq, azadlıq və vəzifələr hüquqi təbiət baxımından iqtisadi, siyasi və sosial-mədəni sahədəki hüquq, azadlıq və vəzifələrdən heç də fərqi deyildir. Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşları mənşəyindən, sosial və maddi vəziyyətindən, milli və irqi mənsubiyyətindən, cinsindən, təhsilindən, dilindən, dinə münasibətindən, məşğuliyyətinin növü və xarakterindən, yaşayış yerindən və digər amillərdən asılı olmayaraq qanun qarşısında bərabərdirlər. Ölkəmizdə vətəndaşların əsas hüquq, azadlıq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının 30 sentyabr 1998-ci il tarixli Qanunu ilə müəyyən edilir. Vətəndaşların inzibati hüquq sahəsində hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından törəyir və müxtəlif normativ-hüquqi aktlar vasitəsi ilə detallandırılır.

Vətəndaşın inzibati-hüquqi statusunun məzmunu dedikdə, vətəndaşların inzibati hüquq normaları ilə təsbit edilmiş hüquq və vəzifələrinin məcmusu, eləcə də bu hüquq və vəzifələrin həyata keçirilməsinə təminatın verilməsi, onların qanunla mühafizə edilməsi və dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən qorunması başa düşülür. Qeyd olunmalıdır ki, insan və vətəndaşın hüquq və vəzifələrinin hamısı konstitusiya-hüquqi statusdan törəmir. Bəzi hüquq və vəzifələr konstitusiya-hüquqi statusdan kənar qalır və konstitusiya konsepsiyasına müvafiq olan konkret normativ aktlarla müəyyən edilir. Məsələn: nəqliyyat vasitələrinin idarə edilməsi ilə əlaqədar yaranan hüquq və vəzifələr.

Vətəndaşın statusu haqqında inzibati hüquq normaları əsasən aşağıdakı aktlarda öz əksini tapır:

- ✚ vətəndaşların statusunu müəyyən edən ümumi-hüquqi akt (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası).

- ✚ insan və vətəndaşın statusuna aid olan normaların yalnız bir hissəsi əks olunmuş hüquqi aktlar (torpaq haqqında, mülkiyyət haqqında aktlar və s.).

- ✚ insan və vətəndaşın statusunun konkret məsələlərini tənzimləyən xüsusi-hüquqi aktlar (“Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və s.).

Vətəndaşın inzibati-hüquqi statusunun müəyyən edilməsinə aid olan hüquqi aktlar aşağıdakılardan asılı olaraq bir neçə növə bölünür:

- a) hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə görə: nümayəndəli hakimiyyət orqanının aktlarına və icra hakimiyyəti orqanlarının aktlarına;

- b) hüquqi qüvvəsinə görə (qanunlara və qanunqüvvəli aktlara);

- c) normativ-hüquqi aktı qəbul edən orqanların səlahiyyətinin xarakterinə görə (ümumi, sahəvi və sahələrarası səlahiyyətli orqanların aktları).

Göstərilənlərə aid olan bir çox məsələlər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qəbul etdiyi normativ aktlar ilə də tənzimlənir. Məsələn: “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli Fərmanı.

Vətəndaşların dövlət idarəetmə sahəsində hüquqi vəziyyətini (inzibati-hüquqi statusunu) müəyyənləşdirən institutun ilkin mənbəyi inzibati-hüquqi subyektlkdir. Burada inzibati-hüquq qabiliyyəti və inzibati-fəaliyyət qabiliyyəti kimi elementlər cəmləşir.

İnzibati hüquq qabiliyyəti dedikdə, vətəndaşın dövlət idarəetmə sahəsində hüquq və vəzifələrin subyekti (sahibi) olmaq qabiliyyəti başa düşülür.

İnzibati hüquq qabiliyyəti vətəndaşlarda anadan olduğu andan yaranır və ölümləri ilə xitam olunur. Onun məzmunu qanunlarla və onlara əsaslanan dövlət idarəetmə aktları ilə müəyyən edilir. Vətəndaşların inzibati hüquq qabiliyyətini müəyyənləşdirən inzibati-hüquqi normalar müvafiq qanunlarda və idarəetmə aktlarında təsbit olunur.

Vətəndaşların inzibati-hüquqi qabiliyyəti nə alına, nə də başqasına verilə bilər. Onun həcmi yalnız qanunla dəyişdirilir. Ayrı-ayrı vətəndaşlar üçün inzibati hüquq qabiliyyəti qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qaydada müəyyən müddətə məhdudlaşdırıla bilər. Məsələn: vətəndaş tərəfindən cinayətin və ya inzibati xətanın törədilməsi ilə əlaqədar olaraq müəyyən edilmiş qaydada onların azadlıqdan məhrum edilməsi və ya onlara verilmiş xüsusi hüquqların məhdudlaşdırılması kimi sanksiyalar tətbiq edilə bilər. Azərbaycan Respublikası CM-in 46-cı maddəsi vətəndaşa müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaq hüququndan məhrum etmə kimi cəza tədbirlərinin tətbiq edilməsinə imkan yaradır.

İnzibati hüquq bir sıra inzibati xətalara görə ayrı-ayrı vətəndaşların hüquqlarının müəyyən müddətə məhdudlaşdırılması hallarını müəyyən etmişdir. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 28-ci maddəsi fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutur. “Fövqəladə vəziyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu fövqəladə vəziyyət rejimi tətbiq edildikdə, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması və həmin ərazidə fəaliyyət göstərən orqanların iş rejiminin dəyişdirilməsini və s. dəyişikliklərin edilməsini müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında məhdudlaşdırmaya məruz qalmayan hüquq və azadlıqların növləri təsbit edilmişdir (yaşamaq hüququ, vicdan azadlığı və s.).

Vətəndaşların inzibati-hüquq qabiliyyətliliyi hər bir vətəndaşın digər vətəndaşlarla maraqlarının nisbətini ifadə edən, onların hüquq və vəzifələrinin qırılmaz əlaqəsi ilə xarakterizə olunur. Vətəndaşların hüquqları onların ümumilikdə cəmiyyət qarşısında olan müəyyən vəzifələri ilə uyğunlaşdırılır.

İnzibati-hüquqi qabiliyyətin əsas xüsusiyyəti onun icra hakimiyyəti sistemi ilə müxtəlif şəraitdə və qarşılıqlı əlaqə xarakterində həyata keçirilməsinin nəzərdə tutulmasından ibarətdir.

İnzibati hüquq qabiliyyəti vətəndaşların inzibati fəaliyyət qabiliyyətinin əsasını təşkil edir. İnzibati fəaliyyət qabiliyyəti hüquq qabiliyyətinin həyata keçirilməsinin əsasını, həmçinin bir sıra inzibati-hüquqi münasibətlərdə vətəndaşların subyektiv hüquq və vəzifələrinin həyata keçirilməsi əsasını təşkil edir.

İnzibati fəaliyyət qabiliyyəti dedikdə, müəyyən yaş həddinə çatmaqla vətəndaşa verilmiş hüquqların öz hərəkətləri ilə həyata keçirmək, üzərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək, bunun nəticəsində yeni hüquq və vəzifələr əldə etmək, eləcə də öz davranışına görə hüquqi məsuliyyət daşımaq qabiliyyəti başa düşülür.

İnzibati fəaliyyət qabiliyyətinin yaranma vaxtı qanunvericiliklə dəqiq müəyyən olunmamışdır. Vətəndaşın tam həcmli inzibati fəaliyyət qabiliyyəti, bir qayda olaraq 18 yaşa çatdıqdan sonra yaranır. Lakin inzibati fəaliyyət qabiliyyətinin yaranma vaxtı qeyri-müəyyən olaraq qalır. Müxtəlif sahələrdə fərdin inzibati fəaliyyət qabiliyyəti 18 yaşa çatmamış da yarana bilər. İnzibati xətanın subyekti 16 yaşa çatmış şəxslər sayılır, müəyyən intizam cəzaları (məktəbdən qovulma) orta məktəb şagirdlərinə tətbiq edilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşları ümumi mənada bərabər inzibati fəaliyyət qabiliyyətinə malikdirlər. Lakin onların bəziləri sağlamlıqları ilə əlaqədar olaraq tam və ya natamam fəaliyyət qabiliyyətli sayılırlar (məsələn: ruhi xəstələr, əqli cəhətdən zəif olan şəxslər və s.). Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 20-ci maddəsinə əsasən, xroniki psixi xəstəlik vəziyyətində inzibati xəta törətmiş şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb edilmir.

İnzibati hüquq qabiliyyəti əsasında fəaliyyət qabiliyyətli vətəndaşlar konkret inzibati-hüquqi münasibətlərə girərək öz subyektiv hüquq və vəzifələrini həyata keçirirlər. Belə münasibətlərdə vətəndaşlar onlara aid inzibati-hüquqi normalarda olan tələbləri yerinə yetirməli olan tərəf kimi, (məsələn: yol hərəkəti qaydalarına riayət etmək vəzifəsi), həmçinin bu münasibətlərdə vətəndaşlar onlara məxsus olan hüquqların həyata keçirilməsi ilə bağlı hüquq münasibətlərinə girən tərəf kimi çıxış edə bilirlər (Məsələn: təqaüd təyin etmək haqqında vətəndaşın ərizəsi).

Müxtəlif hallarla əlaqədar yaranan inzibati-hüquqi münasibətlər fərqli olur. Onlara aid edilə bilər:

a) vətəndaşlara məxsus olan hüquqların (sağlamlığın qorunması, tibbi yardım almaq hüququ və s.) həyata keçirilməsi ilə əlaqədar yaranan inzibati-hüquqi münasibətlər;

b) vətəndaşların üzərinə qoyulmuş vəzifələrin (təbiəti qorumaq, vətəni qorumaq və s.) yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar yaranan inzibati-hüquqi münasibətlər;

c) icra hakimiyyəti orqanları və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən vətəndaşların hüquq və qanuni maraqlarının pozulması ilə bağlı olan (məsələn: şikayətin verilməsi ilə əlaqədar yaranan münasibət) inzibati-hüquqi münasibətlər;

ç) vətəndaşların üzərinə qoyulmuş inzibati-hüquqi vəzifələrin pozulması ilə əlaqədar yaranan (məsələn: inzibati xətanın törədilməsi) inzibati-hüquqi münasibətlər.

Vətəndaşların subyektiv hüquqları, onların həyata keçirilməsi imkanı dərəcəsinə görə aşağıdakı növlərə bölünürlər:

- mütləq hüquqlar.
- nisbi hüquqlar.

Mütləq hüquqlar həyata keçirilməsi yalnız vətəndaşın iradəsindən asılı olan subyektiv hüquqlardır. Bu hüquqlara misal olaraq, vətəndaşın dövlət idarəetməsində müvafiq formalarda iştirak etmək hüququnu, ali təhsil almaq hüququnu, yaxud tibbi yardım almaq hüququnu və şəxsiyyətin toxunulmazlığı hüququnu göstərmək olar.

Nisbi hüquqlar həyata keçirilməsi yalnız vətəndaşların iradəsindən deyil, həmçinin bu hüquqların həmin vaxtda və həmin yerdə həyata keçirilməsi üçün lazım olan faktiki imkanların mövcud olması ilə xarakterizə olunur. Həmin hüquqlara misal olaraq vətəndaşın ali təhsil məktəblərinə qəbul olmaq hüququnu (onun həyata keçirilməsi qəbul imtahanlarının nəticəsindən asılıdır), yaxud nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququnu (şəxsin sağlamlığından və imtahanın nəticəsindən asılıdır) göstərmək olar.

Hüquqlardan fərqli olaraq vətəndaşların üzərinə qoyulmuş bütün vəzifələr mütləqdir. Dövlət vətəndaşların üzərinə yalnız yerinə yetirilməsi mümkün olan vəzifələr qoyur. Vəzifələrin yerinə yetirilməsi yolları müxtəlifdir. Mütləq vəzifələrin həyata keçirilməsi vəzifələri, mütləq formada onun konkret məzmunundan asılıdır. Bir sıra vəzifələr aktiv hərəkətlər vasitəsi ilə, digərləri isə qanunla qadağan edilmiş hərəkətlərdən çəkinməklə yerinə yetirilir. Vətəndaşlar tərəfindən vəzifələrə riayət etməni təmin etmək üçün əsas metod kimi, inandırma, tərbiyələndirmə, həmçinin ictimai təsir tədbirlərinin (kollektivdə müzakirə) həyata keçirilməsindən istifadə olunur. Bununla yanaşı, vəzifəni yerinə yetirməkdən boyun qaçırma, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən dövlət

məcburetmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinə gətirib çıxarır (intizam, inzibati və cinayət məsuliyyəti). Bunların tətbiq edilmə şəraiti və qaydası qanunvericiliklə müəyyən edilir.

Vətəndaşların dövlət idarəetmə sahəsində hüquq və vəzifələri ümumi və xüsusi olur.

Ümumi hüquq və vəzifələr - vətəndaşların dövlət idarəetməsinin bütün sahələrindəki hüquq və vəzifələrinə aid edilir. Məsələn: dövlət idarəetməsində iştirak etmək hüququ, yaxud vəzifəli şəxslərin, dövlət və ictimai orqanların hərəkətlərindən şikayət etmək hüququ və s. Ümumi vəzifələrə misal olaraq vətəndaşın qanun və qanunqüvvəli aktlara riayət etmək vəzifəsini və ya əmək intizamına riayət etmək vəzifəsini göstərmək olar. Xüsusi hüquq və vəzifələr - dövlət idarəetməsinin müəyyən bir sahəsində vətəndaşlara aid olan hüquq və vəzifələrdir. Məsələn: səhiyyə sahəsində idarəetmədə sağlamlığın qorunması hüququ, yaxud mədəniyyət sahəsində idarəetmədə mədəniyyət nailiyyətlərindən istifadə etmək hüququ. Səhiyyə sahəsində idarəetmədə vəzifələrə gigiyena və sanitariya qaydalarına riayət etmək vəzifəsini, təhsil sahəsində idarəetmədə orta təhsil almaq vəzifəsini misal göstərmək olar.

İnzibati-hüquq normalarında və hüququn digər sahələrinin normalarında vətəndaşların konstitusion azadlıqları detallaşdırılır. Belə ki, söz azadlığı, mətbuat, mitinq, küçə yürüşləri və piket azadlığı vətəndaşlara və onların birliklərinə inzibati bina, küçə və meydanların verilməsi ilə təmin edilir. Vətəndaşların mətbuatdan, televiziya və radiodan istifadə etmək üçün imkan və hüquqları var. Onlar sərbəst olaraq dövlət və ictimai işləri müzakirə edə bilər, öz fikirlərini bildirir, təklif yürüdür, dövlət orqanları və ictimai təşkilatlar tərəfindən keçirilən iclaslarda dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətində (vəzifəli şəxslər tərəfindən buraxılan) yol verilən səhvləri və çatışmazlıqları tənqid edirlər.

Suala yekun olaraq qeyd edə bilərik ki:

Vətəndaşların dövlət idarəetmə sahəsində hüquqi vəziyyətini (inzibati-hüquqi statusunu) müəyyənləşdirən institutun ilkin mənbəyi inzibati-hüquqi subyektivlikdir. Burada inzibati-hüquq qabiliyyəti və inzibati-fəaliyyət qabiliyyəti kimi elementlər cəmləşir. İnzibati hüquq qabiliyyəti - vətəndaşın dövlət idarəetmə sahəsində hüquq və vəzifələrin subyektivi (sahibi) olmaq qabiliyyətidir.

İnzibati hüquq qabiliyyəti vətəndaşlarda anadan olduğu andan yaranır və ölümləri ilə xitam olunur. Onun məzmunu qanunlarla və onlara əsaslanan dövlət idarəetmə aktları ilə müəyyən edilir. Vətəndaşların inzibati hüquq qabiliyyətini müəyyənləşdirən inzibati-hüquqi normalar müvafiq qanunlarda və idarəetmə aktlarında təsbit olunur.

Sual 2. İcra hakimiyyəti orqanları anlayışı, növləri və inzibati-hüquqi statusu

“Orqan” termini məzmun baxımından müəyyən vəzifə ifa edən idarə və ya təşkilat mənasını verir¹. O, məzmunca təşkilat, kollektiv və ya idarə olunan insanlar qrupu kimi xarakterizə olunur. Təşkilat bir sosial qurumdur. O, müəyyən yaranma və fəaliyyət məqsədi, daxili struktur və funksional təbəqələşmə, eləcə də mühüm sosial qarşılıqlı əlaqələr sistemində mövcud olur. Göstərilən xüsusiyyətləri dövlət orqanlarına da aid etmək olar.

Dövlət orqanları özünəməxsus ümumi əlamətlərə malik olan təsisatlar hesab olunur. Həmin əlamətlər aşağıdakı kimi başa düşülür:

- dövlət aparatının nisbətən müstəqil hissələridir;
- dövlət funksiyalarını və ictimai maraqları həyata keçirirlər;
- dövlətin, yerli inzibati orqanların və eyni zamanda öz adından fəaliyyət göstərirlər;
- özünəməxsus səlahiyyətlərə malikdirlər;
- fəaliyyətlərinə görə dövlət qarşısında məsuliyyət daşıyırlar;
- yuxarı dövlət orqanlarına tabedirlər (bu yalnız dövlət hakimiyyətinin yuxarı orqanlarına və məhkəmələrə aid edilmir);
- dövlət tərəfindən təsis edilirlər;
- onların hüquqi vəziyyəti, strukturu və fəaliyyəti hüquqla tənzimlənir.

Bəzi müəlliflərin fikrincə, orqan dövlət aparatının bir hissəsi olub, insanlar qrupu və kollektivlərdən təşkil olunur. Orqan mütəşəkkil insanlar qrupudur, lakin o, tamın hissəsidir. Tam hissənin mövcudluğunu, onun məzmununu və fəaliyyət formalarını, eləcə də dövlət aparatındakı yerini və daxili təşkilini müəyyən edir. Əgər birinci halda orqana “yuxarıdan” baxılırsa, ikinci halda isə “aşağıdan” baxılır. Hər iki baxış bir tərəfli sayılır. Bu problem öz həllini normativ formada – “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda tapmışdır.

“Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli Qanununun 7.1-ci maddəsində dövlət orqanının anlayışı verilmişdir.

Dövlət orqanı dedikdə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda dövlətin məqsəd və funksiyalarını həyata keçirən, dövlət büdcəsindən sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının və işsizlikdən sığorta fondunun büdcəsindən maliyyələşdirilən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunlara uyğun olaraq yaradılan dövlət təsisatıdır.

Adı çəkilən qanunda dövlət orqanının anlayışının verilməsinə baxmayaraq, bu anlayış eyni həcmdə qanunvericilik, məhkəmə və icra hakimiyyəti orqanlarına da aid edilə bilər. Lakin alimlər tərəfindən icra hakimiyyəti orqanına müxtəlif anlayışlar verilir. Dövlət orqanının anlayışını əsas götürərək icra hakimiyyəti orqanına aşağıdakı kimi anlayış vermək olar.

İcra hakimiyyəti orqanı – öz strukturuna, fəaliyyət ərazisinə malik olub, qanunla və digər hüquqi aktlarla nəzərdə tutulmuş qaydada təşkil edilən (fəaliyyət müəyyən metodlardan istifadə edir) dövlətin tapşırığı ilə dövlətin adından çıxış etmək hüququna malik olan, icraedici-sərəncamverici fəaliyyət qaydasında gündəlik olaraq iqtisadi, sosial-mədəni və inzibati-siyasi quruculuğu həyata keçirən dövlət aparatının bir hissəsidir.

İcra hakimiyyətinin hər bir orqanı təşkilati cəhətdən qanuniləşdirilmiş (qanuni şəkllə salmış) formada təşkil edilmiş, özünün strukturuna və ştatına malikdir. İcra hakimiyyəti orqanlarının strukturu və ştatları, idarəetmənin ayrı-ayrı sahələrinin xüsusiyyətləri nəzərə

¹ A. Axundov. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 2005, 452 səh.

alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının dövlət və inzibati-ərazi quruluşuna əsasən təşkil edilir.

İcra hakimiyyəti orqanlarının əsas əlamətləri aşağıdakılardır:

- idarəetmə (icraedici və sərəncam verici) fəaliyyətini həyata keçirirlər;
- daxili təşkilati quruluşa malikdirlər;
- dövlət-hakimiyyət səlahiyyətinə malikdirlər;
- büdcənin icrası məsələlərində müvafiq orqanların nəzarəti altında olurlar;
- müvafiq səlahiyyətlərə malikdirlər;
- operativ müstəqilliyə malikdirlər;
- bir qayda olaraq, daimi ştata malikdirlər;
- yuxarı orqanlar tərəfindən təşkil edilirlər;
- onların təşkili, strukturu və fəaliyyət qaydaları, əsasən, inzibati-hüquqi normalar ilə tənzimlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu əlamətlər bir-biri ilə qarşılıqlı surətdə bağlıdır. Göstərilən xüsusiyyətlərin hamısının məcmusu və onların ciddi nisbəti icra orqanları üçün xüsusi ilə səciyyəvidir.

İcra hakimiyyəti orqanının strukturu, adətən, aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:

- rəhbərlik (orqanın rəhbəri, onun müavinləri, kollegiya).
- sahəvi bölmələr (baş idarələr, şöbələr, bölmələr və s.).

Funksional bölmələr (idarələr, şöbələr və s.) həmin orqanda planlaşdırma, kadr məsələlərini və s. işləri aparən bölmələrdir.

Köməkçi və xidmətedici bölmələr (katiblik, dəftərxana, komyuter operatorları və s.)

İcra hakimiyyəti orqanının göstərilən bu strukturu daimi deyil, təxmini xarakter daşıyır. Lakin aşağıda göstərilən əlamətlər hər bir icra hakimiyyəti orqanlarına aid edilə bilər:

- hər bir icra hakimiyyəti orqanı - rəsmi qaydada müəyyən edilmiş ştat cədvəli üzrə özünün ştatına malikdir;

- hər bir icra hakimiyyəti orqanının ştat cədvəlində aşağıdakı elementlər öz əksini tapmalıdır:

- struktur bölmələrinin sayı və adları;
- vəzifələrin adı və sayı;
- vəzifə səlahiyyətləri;
- vəzifə maaşları və s.
- hər bir dövlət orqanı hüquqla tənzimlənən struktura malikdir.

Hər bir icra hakimiyyəti orqanı yuxarıda göstərilən struktur bölmələrdən, vəzifələrdən ibarət ola bilər, lakin müstəsna hallarda o, nə ona, nə də digərinə, yəni göstərilənlərin heç birinə malik ola bilməz (məsələn: Yetkinlik Yaşına Çatmayanların İşləri və Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Komissiya).

İcra hakimiyyəti orqanlarının strukturu və ştatları, onları təsdiq etməyə səlahiyyəti olan yuxarı təbəqəli idarəetmə orqanı tərəfindən təsdiq edilir. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti – nazirliklərin, dövlət komitələrinin, baş idarələrin, idarələrin və s. strukturunu, həmçinin onların idarəçilik aparatlarının işçilərinin sayını təsdiq edir.

İcra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətlərinin əsas istiqamətləri (funksiyaları) aşağıdakılardır:

- planlaşdırma - bu və ya digər fəaliyyətin istiqamətinin, məqsədinin, vəzifələrinin və nəticələrinin müəyyən edilməsi;

- proqnozlaşdırma - elmin nailiyyətlərinə və məlumatlara, əsasən, hər hansı bir hadisə və ya proseslərin inkişafında ola biləcək dəyişikliklərin qabaqcadan təsviri və görülməsidir;

- təşkilətmə - idarədən və idarəolunan sistemaltıların təşkil edilməsi;
- tənzimləmə - hər hansı bir fəaliyyət rejiminin müəyyən edilməsi;
- ümumi rəhbərlik və operativ sərəncam vermə - ümumi rəhbərliklə yanaşı operativ surətdə sərəncam vermənin həyata keçirilməsi;
- koordinasiya - eyni bir vəzifənin yerinə yetirilməsi zamanı müxtəlif idarəetmə orqanlarının və təşkilatlarının fəaliyyətlərini və hərəkətlərini razılaşdırması, uzlaşdırması;
- yoxlama və nəzarət - aşkar edilmiş çatışmazlıqların, nöqsanların aradan qaldırılması, bərpa edilməsi məqsədi ilə işin faktiki vəziyyətinin yoxlanılması;
- uçot - görülən, yerinə yetirilən işlərin, onun nəticələrinin, qeydiyyatının aparılması və s.

Hüquq ədəbiyyatlarında “idarəetmə orqanı” və “dövlət müəssisəsi” (idarəsi) anlayışlarının nisbəti haqqında müxtəlif fikirlər yürüdülmür. Bəzi müəlliflərin fikrincə, müəssisələri dövlət orqanları sırasına aid etmək olar. Bunun izahı odur ki, müəssisələr də idarəçilik aparatına daxil edilir. İnzibati hüquq elmində bununla bağlı başqa yanaşma mövcuddur. İcraedici-sərəncamverici orqanlar sisteminin aşağı təbəqəsi - müəssisənin, təşkilatın müdiriyyətidir. Bununla yanaşı qeyd edilir ki, idarəçilik orqanları hakimiyyət - təşkilati fəaliyyəti həyata keçirirlər, bu orqanlar onlardan kənarında olan, yəni onların struktur bölməsi sisteminə daxil olmayan obyektlərə rəhbərlik edir və dövlətin adından çıxış edirlər. Müəssisələr, təşkilatlar isə təsərrüfat fəaliyyəti, sosial xidmət və s. kimi xidmətlərlə məşğuldurlar. Birincilərin “məhsulu” əksərən qərarlar formasında ifadə olunan məlumatlar, ikincilərin isə “məhsulu”-maddi nemətlər, xidmətlərdir.

İcra hakimiyyəti orqanlarında mərkəzi orqanlardan başlayaraq aşağı təbəqəli orqanlara kimi (rayon, şəhər icra hakimiyyəti orqanlarına kimi) bütün işçilər (xidmətedici heyətdən başqa) müxtəlif səlahiyyətlərə malikdirlər. Buna baxmayaraq onlar eyni növ əməklə məşğul olub, idarəçiliyin müxtəlif funksiyalarını həyata keçirirlər. Müəssisədə (təşkilatlarda) bu işlər isə başqa formadadır. Burada əmək kollektivini təşkil edən şəxslər müxtəlif xarakterli fəaliyyətləri yerinə yetirirlər.

Kollektivin bir hissəsi bilavasitə istehsal prosesi ilə məşğuldur, bilavasitə maddi nemətlər istehsal edir, digər hissəsi isə idarəçilik, hakimiyyət-təşkilati fəaliyyəti həyata keçirirlər. Fəaliyyətin bu növü əsas deyil, lakin əsas fəaliyyət növü olmamağına baxmayaraq, istehsalı qaydaya salır və təmin edir.

Müəssisə (təşkilat) bütövlükdə özü idarəçilik funksiyalarını yerinə yetirmir, bununla həmin müəssisədə (təşkilatda) xüsusi təşkil edilmiş adamlar qrupu – “müdiriyyət” məşğul olur. Ona dövlət idarəçilik orqanı kimi deyil, idarəetmənin subyekti kimi, yəni müəssisəni daxildən idarə edən, müəssisə (təşkilat) orqanı kimi baxmaq lazımdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, iki növ idarəçiliyi bir-birindən fərqləndirmək lazımdır:

- yuxarı təbəqəli orqanlar tərəfindən həyata keçirilən idarəetmə;
- yerli özünüidarəetmə orqanı tərəfindən həyata keçirilən idarəetmə.

İcra hakimiyyəti orqanlarının inzibati-hüquqi statusu 3 qrup normalardan ibarətdir:

1. Məqsədli normalar qrupu - buraya icra hakimiyyəti orqanının yaranma məqsədi, vəzifələri, funksiyaları və fəaliyyətinin prinsipləri haqqında normalar daxildir. İctimai işlərin həyata keçirilməsi aləti, vasitəsi olaraq, “idarəetmə orqanı” hər zaman “özgə” maraqların elementi olduğu sistem naminə hərəkət etməlidir.

2. Təşkilati-struktur normalar qrupu aşağıdakı hüquqi tənzimləmə göstərişləri özündə əks etdirir:

- a) orqanın yaranma, yenidənqurulma və ləğv edilməsi qaydasını;
- b) onların strukturunu;
- c) xətti və funksional təbəçiliyini;
- ç) fəaliyyət proseduralarını (qaydalarını);
- d) təşkilati özünü idarəetmə hüququnu;
- e) onların istifadə etdiyi rəsmi rəmzləri və s.

3. Təbəçilik və hakimiyyət səlahiyyətlərinin məcmusu kimi, orqanın səlahiyyətlərini müəyyən edən normalar qrupu. Buna orqanın başqa subyektlərlə münasibətdə (digər dövlət orqanları, idarə və müəssisələri, ictimai təşkilatlarla, vətəndaşlarla) funksional nöqtəyi-nəzərdən baxmaq olar (planlaşdırma, nəzarət və s. sahələrində olan səlahiyyətləri).

İcra hakimiyyəti orqanlarının inzibati hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyəti eyni vaxtda, yəni onların yaranması və səlahiyyətlərinin müəyyən edilməsi ilə yaranır, onların ləğv edilməsi ilə xitam olunur. İcra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyəti (onların vəzifələri, funksiyaları) müvafiq qanunlarda, əsasnamələrdə və digər normativ-hüquqi aktlarda öz əksini tapır və möhkəmləndirilir.

İcra hakimiyyəti orqanlarının inzibati-hüquqi statusu aşağıdakı əlamətlər ilə xarakterizə olunur:

- icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin qanun qüvvəli xarakterliliyi ilə;
- hüquqi aktlar qəbul etmək (dərç etmək) hüququ ilə;
- aşağı təbəqəli orqanların yuxarı orqanlar qarşısında hesabat verməsi və onların nəzarəti altında olması ilə;
- öz səlahiyyətləri çərçivəsində icra hakimiyyəti orqanlarının operativ müstəqilliyi ilə.

İcra hakimiyyəti bir çox sahələrdə (iqtisadi, sosial-mədəni, inzibati-siyasi) həyata keçirildiyindən müxtəlif icra hakimiyyəti orqanlarının olmasını zərurətə çevirir. Bu baxımdan icra hakimiyyəti orqanlarını xarakterizə edən əlamətlərə görə aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək məqsədəuyğundur:

I. Fəaliyyətinin ərazi həcminə görə:

- ümumdövlət fəaliyyətli (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Səhiyyə, Müdafiə, Daxili İşlər və s. kimi nazirliklər);
- ərazi fəaliyyətli (şəhər, rayon, icra hakimiyyətinin başçısı);
- ərazilərarası (fövqəladə və hərbi vəziyyət elan edilən ərazilərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təyin etdiyi komendant).

II. Səlahiyyətlərinin həcminə görə:

- əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilən Azərbaycan Respublikasının ali dövlət orqanları (1-ci kateqoriya dövlət orqanları);
- əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən müəyyən edilən dövlət orqanları (2-ci kateqoriya dövlət orqanları);
- əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilən dövlət orqanları (3-cü kateqoriya dövlət orqanları).

III. Səlahiyyətlərinin xarakterinə görə:

- ümumi səlahiyyətli (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti);
- sahəvi səlahiyyətli (Səhiyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi və s.);
- xüsusi səlahiyyətli (İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti).

IV. Aidiyyətində olan məsələlərin həlli üsuluna görə:

- kollegial qaydada (Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti);
- vahid rəhbərlik qaydasında (şəhər (rayon) icra hakimiyyətləri).

V. Maliyyələşmə mənbələrinə görə:

- dövlət büdcəli;
- təsərrüfat hesablı.

Suala yekun olaraq bir daha qeyd etmək istərdik ki:

1. İcra hakimiyyəti orqanı elə qurumdur ki, o, dövlət aparatının bir hissəsi olub, öz səlahiyyətlərinə, strukturuna, fəaliyyət ərazisinə malikdir, qanunla və digər hüquqi aktlarla nəzərdə tutulmuş qaydada təşkil edilir, işində müəyyən metodlardan istifadə edir, dövlətin tapşırığı ilə çıxış etmək hüququna malikdir və icraedici-sərəncamverici fəaliyyət qaydasında gündəlik olaraq iqtisadi, sosial-mədəni və inzibati-siyasi quruculuğu həyata keçirir.

2. İcra hakimiyyəti orqanının strukturu aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:

- rəhbərlik;
- sahəvi bölmələr;
- funksional bölmələr;
- yardımçı və xidmətedici bölmələr.

3. İcra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əsas istiqamətləri (funksiyaları) aşağıdakılardır:

- proqnozlaşdırma;
- planlaşdırma;
- təşkilətmə;
- nizama salma;
- ümumi rəhbərlik və operativ sərəncamvermə;
- koordinasiya (razılaşdırma);
- yoxlama və nəzarət;
- qeydiyyat və uçot.

4. İcra hakimiyyəti orqanının inzibati-hüquqi statusu 3 qrup normalardan ibarətdir:

- a) yaranma məqsədini müəyyən edən qrup normalardan;
- b) təşkilati-strukturunu müəyyən edən qrup normalardan;
- d) səlahiyyətlərini müəyyən edən qrup normalardan.

Sual 3. Dövlət qulluğu anlayışı, əsas vəzifələri və prinsipləri

Dövlət qulluğu bütövlükdə cəmiyyətin dövlət barədə təəsüratı ilə əlaqədar olub, dövlət hakimiyyətinin mövcud sistemi ilə müəyyən olunur və dövlətin inzibati fəaliyyətinin mahiyyətindən və rolundan asılı olur. Dövlət qulluğuna siyasi strukturun elementi, hakimiyyət institutu kimi yanaşsaq, onu dövlət orqanlarının hakimiyyət səlahiyyətlərinin icra mexanizmi kimi də səciyyələndirmək olar².

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları dövlət orqanlarında qulluq etmək hüququna malikdirlər. Konstitusiyanın bu maddəsinə əsasən, dövlət orqanlarının vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları sırasından təyin edilirlər. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər isə dövlət qulluğuna qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada qəbul edilə bilərlər.

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-ci maddəsinə və 21 iyul 2000-ci il tarixli “Dövlət qulluğu haqqında” Qanuna müvafiq olaraq təşkil edilir və həyata keçirilir. “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun dövlət qulluğuna qəbulun müsabiqə və şəffaflyq əsasında həyata keçirilməsinə aid müddəaları prokurorluq, ədliyyə, müdafiə, fəvqəladə hallar, dövlət təhlükəsizliyi xidməti, xarici kəşfiyyat xidməti, sərhəd xidməti, səfərbərlik və hərbi xidmətə çağırış üzrə dövlət xidməti, xüsusi dövlət mühafizə xidməti, miqrasiya xidməti, daxili işlər, gömrük, vergi və xarici işlər orqanlarında, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında dövlət qulluğu keçən şəxslərə də şamil edilir.

“Dövlət qulluğu haqqında” Qanun hərbi qulluqçulara və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının tabeçiliyində olan müəssisələrin işçilərinə şamil edilmir. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının tabeçiliyində olan müəssisələrin işçilərinin qulluğu ilə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Dövlət qulluğu dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsi başa düşülür.

Dövlət qulluğu hüquq vasitəsi ilə ifadə olunur. Dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətləri və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini nizamlayan normalar dövlət qulluğu institutunu yaradır. Dövlət qulluğu institutuna konstitusiya, əmək, mülki, maliyyə və digər hüquq sahələrinin normaları da daxildir. Dövlət qulluğu məsələlərini nizamlayan inzibati-hüquqi normalar inzibati hüququn müstəqil institutunu təşkil edir.

Dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, “Dövlət qulluğu haqqında” Qanundan, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən, Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunu hüquqi

² Monoqrafiya. Nazənin Hüseynova. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Bakı, Adiloğlu 2013. səh.11.

cəhətdən tənzim edən və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətinin xüsusiyyətlərini müəyyən edən digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Dövlət qulluğunun növlərə bölünməsi, Azərbaycan Respublikasının dövlət quruluşundan, hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipindən və dövlət fəaliyyətinin istiqamətlərindən irəli gəlir.

Dövlət qulluğunun aşağıdakı növləri mövcuddur:

- ✚ icra hakimiyyəti orqanlarında keçirilən dövlət qulluğu;
- ✚ qanunvericilik hakimiyyəti orqanlarının aparatında keçirilən dövlət qulluğu;
- ✚ məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında keçirilən dövlət qulluğu.

Dövlət qulluğunun əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktları əsasında vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi;
- dövlət orqanlarının səlahiyyət həddlərində qərarların hazırlanması, qəbul edilməsi, icrası və icraya nəzarət edilməsi;
- dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin və dövlət qulluqçuları tərəfindən vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi.
- Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:
 - qanunçuluq;
 - Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyət həddlərinin müəyyən edilməsi;
 - dövlət orqanlarına və dövlət qulluqçularına nəzarət və onların hesabat verməsi;
 - yuxarı dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin öz səlahiyyətləri həddlərində qəbul etdikləri qərarların aşağı dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən mütləq yerinə yetirilməsi;
 - bütün vətəndaşların və vəzifəli şəxslərin dövlət qulluqçularının qanuni tələblərini icra etməyə və qanuni hərəkətlərini müdafiə etməyə borclu olması;
 - dövlət qulluğuna girmənin şəffaflığı;
 - vətəndaşların dövlət qulluğuna müsabiqə əsasında girməsi;
 - vətəndaşların öz qabiliyyətlərinə, xidməti nailiyyətlərinə və peşə hazırlığına uyğun olaraq dövlət qulluğunun hər hansı vəzifəsini tutmaqda hüquq bərabərliyi;
 - irqindən, milliyyətindən, dilindən, cinsindən, sosial mənşəyindən, ailə, əmlak və qulluq vəziyyətindən, yaşayış yerindən, dinə münasibətindən, əqidəsindən, ictimai birliklərə mənsubiyyətindən, habelə qulluqçuların işgüzarlıq keyfiyyətlərinə aid olmayan başqa səbəblərdən asılı olmayaraq dövlət qulluqçularının hüquq bərabərliyi;
 - dövlət qulluqçularının sosial və hüquqi müdafiəsi, onların özləri və ailələri üçün ləyaqətli yaşayış səviyyəsinin təmin edilməsi;
 - qulluq borcunun yerinə yetirilməsi üçün dövlət qulluqçusunun cavabdehlik daşması, eləcə də dövlət qulluqçusunun hərəkətlərinə görə dövlət orqanlarının cavabdehlik daşması.

Azərbaycan Respublikasında “Dövlət qulluğu haqqında” Qanunun tətbiqinə nəzarəti, dövlət qulluğunun normativ-metodiki təminatını, Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluqçuları kateqoriyasına aid edilən şəxslərin siyahısını müəyyən etməyi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası həyata keçirir. Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası 18 nəfər üzvdən ibarətdir. Həmin Şuranın 6 nəfər üzvü Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, 6 nəfər üzvü Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri tərəfindən, 6 üzvü isə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təyin edilir. Adı çəkilən Şuranın səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında Əsasnamə” ilə müəyyən edilir. Qeyd olunan Şura dövlət orqanı deyil və onun üzvləri öz səlahiyyətlərini ictimai əsaslarla həyata keçirirlər. Şuranın qəbul etdiyi qərarların məcburiliyi müvafiq dövlət qulluqçuları üçün müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təmin edilir.

Birinci sualın açıqlanmasını yekunlaşdıraraq, qeyd etmək istərdik ki, dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsidir.

1. Dövlət qulluğunun növləri hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipindən irəli gəlir:
 - icra hakimiyyəti orqanlarında keçirilən dövlət qulluğu;
 - qanunvericilik hakimiyyəti orqanlarında keçirilən dövlət qulluğu;
 - məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında keçirilən dövlət qulluğu.
2. Dövlət qulluğunun özünəməxsus tələbləri və prinsipləri mövcuddur.
3. Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətləri və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələləri tənzimləyən “Dövlət qulluğu haqqında” 21 iyul 2000-ci il tarixdə Qanun qəbul edilmişdir.

Nəticə

Məlum olduğu kimi, DİO-nun qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də ictimai qaydanın mühafizəsi və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsidir. Vətəndaşların ictimai qaydanın mühafizəsində iştirak etmələri ictimai qaydanın mahiyyətindən asılı olaraq müəyyən edilir. Bu da bütövlükdə cəmiyyətin maraqlarına və ayrı-ayrılıqda onun hər bir üzvünün maraqlarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Vətəndaşların ictimai qaydanın mühafizəsində iştirak etmələrinin təşkilati formalarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- ictimai özfəaliyyət orqanları;
- ictimai qaydanın mühafizəsi üzrə xüsusi ictimai qurumlar.

İctimai qaydanın mühafizəsində, hüquqpozmaların xəbərdar edilməsində və cinayətkarlığa qarşı mübarizədə ictimai özfəaliyyət orqanları hakimiyyət və idarəçilik orqanlarına böyük köməklik göstərir: bunlar küçə və ev komitələri, qadın şuraları, valideynlər şurası, əmək veteranları şurası, yetkinlik yaşına çatmayanların ictimai tərbiyəçiləri və. Bu ictimai özfəaliyyət orqanları ictimai birliklərin nümayəndələrindən və vətəndaşlardan təşkil edilir. Onların fəaliyyəti yerli icra hakimiyyəti və idarəçilik orqanları və ya müvafiq təşkilatlar tərəfindən istiqamətləndirilir. Adları çəkilən subyektlərin səlahiyyətləri, onlar haqqında müvafiq nizamnamələr (əsasnamələr) ilə müəyyən edilir.

Sadaladığımız təşkilatlardan hər birinin səlahiyyətlərinin xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, onların hamısı bu və ya digər formada ictimai qaydanın mühafizəsində iştirak edir, həmçinin vətəndaşlarda qanunaitət düşüncəsinin və intizamın formalaşma-sına zəmin yaradır.

İctimai qaydanın mühafizəsi işində effektivliyinin əsas şərti DİO-nun ictimai qaydanın mühafizəsində iştirak edən ictimai təşkilatlar və əmək kollektivləri ilə qarşılıqlı əlaqənin təşkil edilməsi və onun təkmilləşdirilməsidir.

Bu qarşılıqlı əlaqə ictimai qaydanın mühafizəsi sahəsində birliklərin və əmək kollektivlərin üzərinə qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsində DİO-nun onlara köməklik göstərməsində, ictimai qaydanın vəziyyəti haqqında məlumat mübadiləsinin aparılmasında, hüquqpozmaların xəbərdar edilməsi üzrə tədbirlərin birgə planlaşdırılmasında və həyata keçirilməsində və s. ifadə olunur.